

El Pi de les Tres Branques, símbol transfronterer

El Pi de les Tres Branques és un dels símbols del catalanisme actual. En concret serveix per vindicar la unitat dels Països Catalans. L'arbre ha esdevingut una figura mítica per als catòlics, per als berguedans i per a tots els catalanoparlants. Per als primers representa un dels misteris més importants de la fe; per als berguedans, la imatge de la pròpia identitat local o comarcal; per als darrers és un emblema de la unitat de les terres de llengua catalana i la voluntat d'un poble de viure i perviure. El Pi sempre ha servit per reivindicar la catalanitat arreu del món i les tres mateixes branques són un símbol dels catalanoparlants allà on siguin: estats espanyol, francès, italià o andorrà.

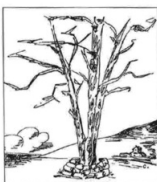
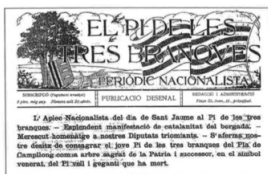
Però les arrels d'aquesta història vénen de lluny i tenen l'origen en el misteri de la Santíssima Trinitat. Ara bé, l'iniciador de la dimensió mítica –patriòtica– actual fou mossèn Cinto, el qual, amb la seva paraula poètica i visionària, ha fet del Pi de les Tres Branques el que avui és: "l'arbre sagrat de la Pàtria". Verdaguer va transformar el que només era un arbre singular de Catalunya en un dels símbols del catalanisme. El poema de mossèn Cinto ha esdevingut un punt de referència per a tots els que creiem en la unitat, lingüística, política, econòmica o històrica, del País Valencià, el Principat de Catalunya, les Illes Balears i Pitiüses, l'Alguer, la Franja de Ponent i Andorra. Verdaguer parla de Catalunya, València i Mallorca, però de fet el mot seria ara Països Catalans, però aquest terme es popularitzaria anys més tard.

El Pi sempre ha servit d'ícona per a una causa, ja sigui religiosa, cultural o política. El mateix Jacint Verdaguer n'hi donà diverses interpretacions, com a imatge de la Santíssima Trinitat, de la unitat dels països de llengua catalana sota Jaume I o de lema dels Jocs Florals. El Pi de Campllong és evidentment això i moltes coses més, és el que Verdaguer va iniciar i el poble català ha volgut, vol i voldrà que sigui. M'agradaria remarcar el que en diu la Crònica del rei Jaume I, el Conqueridor. (Uso per a la transcripció l'edició de Ferran Soldevila ') "... E a Narbona eixiren gran partida dels nobles de Catalunya e dels ciutadans, e reeberen-nos, e nós podíem haver

Ramon Felipó i Oriol, advocat i dinamitzador del Berguedà

Gravat en vidre

'Els arbres a la poesia catalana' és el títol del llibre antològic que han preparat Victòria Solina i Jordi Bigues, i que es publica, en la Col·lecció El Grà, d'Edicions 3i4. Es tracta d'una antologia de 72 poemes de 28 escriptors dels Països Catalans que tenen com a protagonista l'arbre.

El llibre inclou tant poemes populars com 'El pi de Formentor', 'Tríem de l'arbre fruit' i 'El pi de les tres branques', com d'altres més intimistes i al·legòrics.

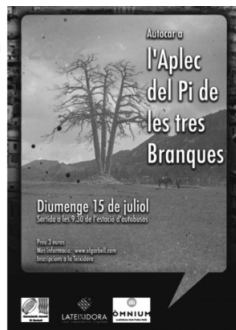

llaora sis anys e quatre mesos, E hagueren acord, quan foren en Catalunya, qui ens nodriria. E acordanren-se tots que ens nodrís lo mestre del Temple en Monsó: e son nom d'aquell mestre es En Guillem de Montredon, qui era natural d'Osona, e mestre del Temple en Aragó i en Catalunya. E hagueren altre consell: que en nom de nós e ab segell novell que ens feren fer, que manasem Cort a Lleida, de catalans e aragonesos, en la qual fossen l'arquebisbe e els bisbes e les abats e els rics hòmens de cada u dels regnes, e de cada ciutat deu hòmens ab autoritat dels altres de ço que ells farien, que fos feït. ... E el mstre lle-và'ns a Montsó e esteguem aquí dos anys e mig a un tinent. E tota la renda que nostre Pare havia en Aragó e en Catalunya era empenyorada tro als jueus e als serrains,". Jacint Verdaguer coneixia la Crònica, la segueix pas a pas a la poesia del Pi.

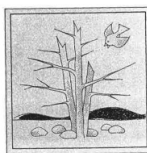
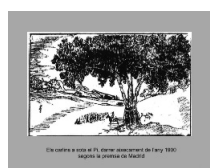
La primera notícia trobada a la premsa berguedana del Pi és de l'agost de 1876. El periòdic El Bergadán explica "...se susurra que trata de venderse por su propietario el famoso e histórico pino de las tres brancas. En el caso que el Ayuntamiento no lo considerase como delito de lesa dignidad bergadana y no lo comprara por su cuenta impidiendo su destrucción a toda costa supliría su acción la iniciativa particular ubicando una suscripción a la que nadie dejaría de contribuir... Que visitante o turista al contemplarle ha dejado de sentir una la profunda impresión que causa el extraño murmullo del aire que gime entre las esparramadas ramas de aquel árbol imponente por su colosal magnitud, por los recuerdos que evoca, por su situación y sobretodo por la igualdad de sus ramas que arrancando de un solo tronco nos hacen pensar involuntariamente

en el mas santo de los misterios de nuestra Religión. El permitir la corta de aquel venerable anciano del reino vegetal tendría algo de impiedad y Berga de ningún modo lo puede tolerar". Poc després, a la mateixa revista Josep Argila, propietari del Pi, manifesta que, com a propietari, si volia fer-ho, estaria en el seu dret, però que no era pas aquesta la seva intenció, i hi afegeix "... respeto yo las antiguas tradiciones a que ha dado lugar el triple ramaje de aquel árbol y motivo, según dice, para que se le considere como imagen viva de aquel misterio que desde los griegos hasta el día, preocupa a los místicos y filósofos de todos matices. Pero sobre estas consideraciones que indica el autor del suelto, tiene el firmante otra razón para conservar aquel árbol, único, según se dice, en Europa, como prueba viva de lo pródigos que son la naturaleza y el Autor. Para el que suscribe, representan los tres brazos del Pino, la libertad, la fraternidad y la igualdad, que arrancan de las santas páginas del Evangelio, como los del árbol de la tierra, ideas sublimes, tantas veces negadas, contradichas y escarnecidas en el país que el Pino de las Tres Brancas cobija bajo su sombra". Vinculat, el Pi, al simbolisme del misteri catòlic de la Santíssima Trinitat o l'eslògan que invocà per salvar-lo el llavors propietari Josep Argila, el lema triple de la revolució francesa, fa que el 1876 el significat del Pi ja fos susceptible d'interpretacions diverses i molt diferents i que per primera vegada fos polititzada la imatge del arbre.

El fotògraf Jaume Monràs va editar el 26 de setembre de 1876 la que deu ser la primera postal del Pi. Curiosament el mateix any al *Calendari Català del any 1876*, editat a l'estampa de La Renaixença de Barcelona –era

Adhesiu per commemorar l'agermanament de Berga amb Guernica.

el dotzè any que l'editava Francesc Pelagi Briz— es publica una obra de teatre del mateix Briz amb el nom *Lo Pi de las tres Brancas*, que defineix el Pi com “es l'arbre de casa.” Una altra cita curiosa és la que Marià Vayreda escriu ² fent referència al Pi “... fem-li una bona femada amb els detritus de tot el podrit i corcat, de tot el caigut i el a punt de caure ja que en el món no hi hagi res tant inútil que no serveixca al menos per adobar la terra, vinguin doncs fems, força fems, que d'això rai a Espanya en sobra.”

Solidaritat Catalana, la plataforma política i electoral més important que hi ha hagut a Catalunya (estava formada, entre d'altres, pels carlins, republicans i catalanistes), per les seves festes del 20 de maig de 1906 va fer una medalla que deia *Catalunya als seus defensors*; en una cara hi havia la imatge del Pi. Pocs anys abans, el 1898, havia aparegut a Berga la revista *Lo Pi de les Tres Brancas*, com a portaveu del Foment Regionalista a Berga; Apel·les Mestres en va dissenyar una de les capçaleres.

La imatge del Pi ha estat usada amb moltes i diverses finalitats. És un símbol religiós, de Berga o del Berguedà, i de catalanitat; és la imatge del que significa el que avui entenem pel mot *Països Catalans*. Aquests són uns quants exemples de la difusió: el Pi és a l'ajuntament de Barcelona, a l'escala Negra, en un mural del pintor Miquel Viladrich i Vila.³ La Custòdia monumental de Berga feta després de la darrera Guerra Civil (1936-39), que presidia les processons del Corpus fins al concili Vaticà II, llueix un espectacular pi, en les mateixes dates que a Xile servia de nom per a una editorial que feia llibres antifranquistes. Mossèn Dalmau va fer plantar un pi de tres branques a Galfi

i ara se'n vol plantar un altre a Folgueroles, on va néixer Verdaguer.

El Pi de les Tres Branques era conegut i potser venerat per petites minories locals abans de la poesia de mossèn Jacint Verdaguer, però si no hagués estat pels seus versos mai no hagués assolit el renom de què actualment gaudeix. El *Calaix de Sastre*⁴ del Baró de Maldà ens demostra que s'hi feien excursions i fins i tot era conegut el Pi Jove l'any

1810. Muns, amb els seus primers articles de Pi a *La Hormiga de Oro* i a *La Il·lustració Catalana* de l'any 1887, endega i promou la difusió del Pi, tant la foto o el gravat que acompanya els seus escrits, que serien a bastament reproduïts en publicacions posteriors i, fins i tot a l'edició del llibre *Pàtria* de mossèn Cinto com a nota explicativa del poema hi ha un text de Muns. Però el mite és obra de Verdaguer. Josep Aladern a la revista *L'Atlàntida* l'any 1896 i a *Juventut* l'any 1901, aquestes dues en vida de Verdaguer, ja reclama que el Pi sigui declarat un arbre sagrat de la pàtria. Com també *La Tralla* ho faria l'any 1905, després de la mort del poeta.

En l'època verdagueriana, el Pi ja va representar tres coses juntes en una de sola, com el misteri catòlic de la Santíssima Trinitat, els Jocs Florals (fe, pàtria i amor) o la unitat de les terres de parla catalana, els antics regnes de València, Mallorca i Catalunya. Les trilogies sempre han tingut gran importància a casa nostra, des del lema la revolució francesa, tant vindicat a Catalunya, *de llibertat, igualtat i fraternitat*; el vell eslogan carlí de *Déu, pàtria i rei*; el catòlic de fe, esperança i caritat; en els vitralls del Centre Excursionista de Catalunya hi ha una altra trilogia, *Patria, Libertas, Fides*, o el de la transició democràtica postfranquista de *llibertat, amnistia i estatut d'autonomia*...

Aquesta és la força, l'encant i l'enigma del Pi de les Tres Branques, el vell i el jove, que s'enlairen al mig d'un espectacular paratge clamant cap a l'infinit amb les branques obertes, en un missatge divers, complementari i no exclouent.

Mossèn Jacint Verdaguer va crear del Pi de les Tres Branques, un mite patriòtic, on només hi havia hagut simbolisme religiós fins llavors. Verdaguer –evidentment– també recull la Santíssima Trinitat en el seu poema. I això és el que, malgrat tot i els anys passats, avui en resta. S'han fet aplecs, diades o concentracions sota el vell arbre; els artistes (poetes, pintors, escriptors, músics o fotògrafs) n'han usat la majestuosa figura. Malgrat tot, el Pi de Campllong és avui el que ens deixà en herència el poema de mossèn Cinto.

NOTES

1- Soldevila, F. *Les Quatre grans cròniques: Jaume I, Bernat Desclot, Ramon Muntaner, Pere III. Revisió del text, pròlegs i notes per Ferran Soldevila*, Barcelona, 1971.

2- *Lo Pi de les Tres Branques*. Número 64, de 4 d'agost de 1901.

3- Felipó, R. *Mossèn Cinto i el Pi de les Tres Branques*. Tarragona, 2003.

4- Amat i de Cortada, R. (Baró de Maldà) *Calaix de Sastre*, volum VIII. Barcelona, 1995 i següents.

El poema de mossèn Cinto

Lo Pi de les Tres Branques (*)

Preguem que sia aqueix Pi
L'arbre sagrat de la Patria

Per hont baixa'l Llobregat
dels Pirineus a la plana,
don Guillem de Monrodon
á trench de día davalla,
voltat de comptes i duchs
en ufanosa colcada.
De l'alta sella en l'arçó,
sobre arabesca gualparda,
sèu en Jaume nostre rey;
no du més corona encara
que la de son cabell d'or
que algun àngel li ha deixada.
Lo tenia presoner
Narbona dins sa muralla:
al vencedor de Muret
Monrodon lo demanava,
Montfort no l'hi vol donar,
per gendre diu que se'l guarda.
Si serà son gendre ó no
Monrodón ho diu al Papa;
la resposta que li fa
al vell Montfort no li agrada:
- Que torne'l Rey á Aragó
y als Pirineus la seva áliga.-

Catalunya, aixèca'l front,
Doble sol avuy t'aguayta,
lo sol que't surt á Orient
y'l que t'ix á tramontana.
Lo que't surt al Pirineu
te vol donar una ullada,
mes ell, infant de sis anys,
no vol esser vist encara,
ja'l veurán á Lleyda prou
davant la cort catalana.
Abans d'arribar á Berga
s'enfilan per la montanya,
per entre Estela y Queralt
de Campllonch envers la plana;
quan son al mitg de Campllonch
la nit fosca es arribada.

Lo Campllonch té com un berç
dues serres per brana,
per coberta un bosch de pins

verts tot l'any com l'esmeragda.
Corona immensa de tots
es una hermosa Pinassa,
pinatells semblen los pins
entorn de llur sobirana,
geganta dels Pirineus
que per sanch té rius de saba.
Com una torra es son tronch
que s'esbadia en tres branques
com tres titans rabassuts
que sobre 'ls núvols s'abraçan,
per sostenir en lo cel
una cúpula de rama,
que fa ombra á tot el pla
com una nova montanya.

Don Jaume cau de genolls
y son èxtassis exclama:
- Al Pare, Fill y Esperit
per tots los segles hosana,
tres persosnes y un sol Deu
que aquí sa firma ha posada,
com l'arbre de Marbrá
hont Abraham reposava.-
Fent lo senyal de la creu
se recolza á la Pinassa,
y la son del paradís,
á ses parpelles devalla.
Don Guillem de Monrodon,
que es son àngel de la guarda,
l'abriga ab son gran escut
hont vermellejant les Barres.
Alça'ls ulls al Infinit
que ovira en sa tenda blava
clavatejada d'estels
y al cim la llum minvata.

En dolça contemplació
lo sorpren lo bes de l'alba
al bes de l'alba y al seu
don Jaume se desvetllava:
- He somiat que era gran
y d'un bell pays com aqueix
entre'l mar la montanya.
Com eix Pí marvellós
mon regne posá tres branques,
foren tres regnes en un,
ma corona'ls coronava.-
Esbrinant somni tan dolç
lo sol li dona á la cara
y esporuguida á ponent
la mitga lluna s'amaga.
Lo somni del Rey infant

lo vell templari l'acaba
en extàtica oració
espill de visió més clara.
Veu Catalunya la gran
ferse més gran y més ampla,
robant als moros Valencia,
prenentlos l'Illa Daurada.
Unides veu à les tres
com tres ninfes d'eixa mar,
d'aqueix jardí de les tres Gracies.
Mes al veure desvetllar
lo lligador d'eixa garba,
profeta, al Conqueridor
sols li diu eixa paraula:
- Pregèm, que sols Deu es gran
los homens son ombra vana;
preguem que sia aqueix Pí
l'arbre sagrat de la Pàtria.-

(*) extreta de la primera edició
Pàtria, Barcelona, 1880.